

BÜYÜK HUN İMPARATORLUĞU

Türklerin tarih sahnesine çıkmaları

Batıda Roma İmparatorluğunun hüküm sürdüğü dönemde Asya bozkırlarında Türkler fırtına gibi esmeye başladılar.

Türklerin yaşadıkları bilinen ilk yerler, Sibiryta ormanlarıdır. Binlerce yıl bu bölgede tabiat şartlarının en çetiniyle mücadele ettikten sonra yer değiştirmişlerdir. Uzun süren bu mücadelelerin Türklere bazı özellikler kazandırdığı, onların tarih sahnesinde görölmeye başlamalarından sonra daha iyi anlaşılmıştır.

Boylar halinde yaşadıkları bölgelerden güneye Ötüken Vadisine (Tanrı Dağları ile Orhun Havzası arası) inmeleriyle tarih sahnesine çıkışları başladı. Büyük Hun İmparatorluğu şimdilik bilinen ilk devletleridir. Türkçe’de hun kelimesi “insan, halk” anlamına gelir. Çin kaynaklarında Hiung-Nu olarak bahsedilen bu devletin kurucusunun M.Ö. 210 yılında ölen Teoman olduğu konusunda tarihçiler şimdilik hemfikirlerdir.

Kimi tarihçiler kuruluşu M.Ö.XIII. yüzyıla kadar götürürler. Ancak günümüzde henüz elde bulunan ilk belge M.Ö. 318 yılındaki bir antlaşma metnidir. Diğer taraftan Çinliler, imparatorları Şi Huangdi (M.Ö. 247-210) zamanında, Hunlara ve diğer bazı kavimlere karşı Çin Seddini inşa ettiler.(Bu kişi Çin’in ilk imparatorudur. Çin’de ilk merkezi bürokratik devlet düzeni kurandır. Onun kurduğu sistem, sülâleler değişmesine rağmen günümüze kadar yaşamıştır.) Gerek yazılı antlaşma, gerekse Çin Seddinin yapılışı, Hunların tarih sahnesine çıkışlarının daha eski olduğunu gösterir. Ama bugünkü bilgilerin ışığında kesin bir tarih verilemez. (Üç sayfa ileride görüleceği üzere ana madenlerin adları bütün Türk boylarında aynıdır. Türk boyları çok geniş alana dağılmışlar ve bilinen tarih içerisinde birbirleriyle çok savaşmışlardır. Bu durum bize maden isimlerinin daha önceden oluştuğunu göstermektedir. Buradan da Türklerin sahip oldukları medeniyetin çağdaşlarına üstünlüğü ve Sibiryta ormanlarından çok daha önceki tarihlerde çıkararak çoğaldıkları ve büyük devletler kurdukları anlaşılır. Muhtemelen gerek “Oğuz Kağan” destanı gerekse “Ergenekon” destanı çok daha önceki tarihlerde oluşmuştur. Ama elinizdeki kitapta günümüzün bilinen verileriyle hareket etmek zorundayız.)

Devletin kurucusu kabul edilen Teoman’ın halefi Mete (M.Ö.210-174) devleti imparatorluk haline getiren en ünlü hakanlarıdır. Bu nedenle bazı tarihçiler onun, Türklerin destan kahramanı “Oğuz Kağan” olabileceği üzerinde durdular. Bugünkü ‘on’lu birimlerden oluşan ordu anlayışını ilk Mete’nin uyguladığı söylenir.

Hunlarda her yıl ilkbaharın beşinci ayında (bugünkü Haziran ayının gündönümünde) devlet işlerinin görüşüldüğü günümüz anlamında kurultay toplanırdı. Çeşitli şenliklerin ve spor etkinliklerinin yapıldığı bu toplantılarda, bir taraftan da devlet işleri görüşülerek karara bağlanırdı. Bu meclislere ileri gelen boylar davet edilir, gelmeyenler devleti protesto etmiş kabul edilirdi. Tarihçiler bu toplantılarda Mete’nin yanında her zaman hanımının oturduğunu ve bazı elçileri hanımının kabul ettiğini söylerler. Bu gibi olaylar Türklere devlet geleneğinin çok eski tarihlere dayandığını ve daha köklü olduğunu gösterir.

İmparatorlukta kadınlar normal bir şekilde giyinirlerdi. Ne çok açık ne de kapalıydılar. Ama namus kavramına çok değer verilirdi. Toplumun düşüncesine aykırı davranmak ve fuhuş yapmak yasaktı. Aksi halde çok şiddetli cezalar verilirdi.

Mete’nin oğlu Kiyük (Lao-Şang, M.Ö.174-161)(Hakan isimleri Çin kaynaklarından alınmıştır.) zamanında Hunlar, hem batı hem de güney yönde ilerlemeye devam ettiler. Orta Asya’da yaşayan çok çeşitli boyları egemenlikleri altına aldılar. İmparatorlukları adeta bir halklar karışımı haline geldi. Bazı tarihçiler imparatorluk halkları arasında Türklere birlikte Moğol, Tunguz gibi kavimlerin yer almasına dayanarak Hun İmparatorluğu’nun tam olarak bir Türk Devleti sayılamayacağını savunmuşlardır. Bugün ise devleti kuran ve yöneten asıl unsurun Türkler olduğu konusunda inandırıcı kanıtlar bulunmaktadır. **Çinlilerin Hunlarla ilgili yıllıklarında geçen “tanrı”, “kul”, “il”, “ordu”, “tuğ”, “kılıç” gibi**

Yazıların bütün hakları *İsmail Hakkı Küpçü*’ye aittir

www.ihkupcu.com

döneminin önemli sözcükleri Türkçe'dir. Belki de tarihçilerin bazılarını yanıltan şey, Türklerin diğer halklara karşı hoşgörülü davranmalarının sonuçlarıdır.

Türkler egemenlikleri altındaki halkları bir arada ve uyum içerisinde yaşatmaya çalıştılar. Onlara hoşgörü ile yaklaştılar. Çoğu zaman bu halkların; kendi dillerini, kültürlerini, geleneklerini, inançlarını, kısaca kimliklerini ve önderlerini muhafaza etmelerine izin verdiler. Din konusunda hiçbir zorlama yapmadılar. Din adamlarının toplum üzerindeki etkileri, yerleşik kültür olan Romalılara göre çok az oldu. Dindeki hoşgörü anlayışı daha sonra bütün Bozkır Türk Devletlerinde de devam etmiştir.

Egemenliklerdeki halklara hoşgörülü davrandıklarından dolayı onların da desteklerini alan Türkler, Çin'e sürekli olarak seferler düzenlediler. Çin, Türkleri ve bölgedeki diğer boyları engellemek için görkemli Çin Seddini inşa etti. Halbuki o dönemde dahi Çin nüfusu, Türkler ve diğer milletlerin toplamının belki de on-onbeş katı kadar fazla idi. Ancak Çin Seddi bile, M.Ö. 150 yıllarında Mete'nin torunu Kun-Sin (M.Ö.160-126) döneminde Türklerin, Çin'in o dönemdeki başkentleri olan Çang-an'a girmelerine engel olamadı. Nüfuslarının çokluğuna ve yaptıkları harika Çin Seddine rağmen, çetin tabiat şartlarında yetişen çetin ceviz Türkleri yenemeyeceğini anlayan Çin, başka yollar aradı. Sonunda tarih boyunca uygulayacakları bir politika geliştirdiler. Bu politika; Türk yöneticiler arasında sürekli olarak kıskançlıklar yaratmaya, imparatorluk ailesi üyelerini birbirlerinin karşısına çıkarmaya, isyanları teşvik etmeye, kısacası Türkler arasında ikilik sokmaya yönelikti. Türklerin savaşçılık yapılarının oluşmasında önemli etkisi olan ferdiyetçilik özellikleri, Çinlilerin bu politikalarında başarılı olmalarını sağladı. Aslında bu olay karakter zayıflığını gösterir. Ancak bu zayıflık yalnız Türklerde görülmez. Dünyadaki bütün halklarda görülür. Türklerde ise bu zafiyet halktan ziyade, ileri gelenlerde gözlenir.

XII-XIII. yüzyıllarda Çin yolunun Türk boylarına kapanmasına, ya da daha doğru bir deyimle Türklerin yönlerini tamamen batıya çevirmelerine kadar, Çin bu politikasını uyguladı. Boylar arasında birliğin ve istişarenin azaldığı dönemlerde başarılı oldular. Değişik dönemlerde Çin'i Türk sülaleleri yönetmelerine rağmen, Çinlilerin entrikalarının etkisinde kalarak birbirlerine düştüler. Ancak kitabın bazı ilgili bölümlerinde görüleceği üzere, Çinlilerin bu politikaları önderler üzerinde etkili olurken halk içinde yeterince yer bulamadı.

Hunların yaşadıkları toprakların yapısı çiftçiliğe müsait olmayıp ancak hayvancılığa elverişli idi. Çetin tabiat şartlarının etkisi ve Çin nüfusunun çokluğunun korkusundan kalelerle korunan büyük şehirler kuramadıkları sanılmaktadır.(Ancak bu iddia kesin değildir. Çünkü vahşi Moğol istilâsı bu bölgelerde çok büyük tahribat yaptığından eski dönemlere ait yeterince eser henüz bulunamamıştır. Örneğin, tarihi vesikalarda çok övülen Gazne şehri Moğollardan sonra yok olmuştur.) Bazı verimli toprakların olduğu bölgeler hariç yerleşik düzene geçemediler. Bu nedenle felsefe, bilim ve sanatla uğraşamadılar. Ancak ilerideki bölümlerde görüleceği gibi yerleşik ilk Türkler olan Tabgaçlar bu konularda da başarılı oldular. Bu olay bize Türklerin yazılı olmayan ya da henüz elimize geçmemiş ama nesilden nesile aktarılan ve dönemlerine göre ileri olan anlayışlarının olduğunu gösterir.

Müslümanların doğuya ilerlemeleri sırasında Türklerle bir süre esir düşen Şumama bin el-Aşras, Türklerin birçok özelliklerini kaleme alır. Bu konuda da şöyle der:"**Eğer onların memleketlerinde peygamberler yaşayıp da bunların fikirleri kalplerinden geçse, kulaklarına çarpsa idi, sana Basralıların edebiyatını, Yunanlıların felsefesini, Çinlilerin sanatını unuttururlardı.**" (Türkler Müslüman olup nisbeten yerleşik düzene geçtikten sonra Şumama'nın söyledikleri gerçekleşti.)

Türkler halı, kilim, keçe, eyer altı örtüsü, at koşum takımları, dört tekerlekli araba konularında çok güzel eserler verdiler. Alma-Ata'nın 50 km doğusundaki Esik kurganında altın elbiseli Hun genci ile dört bin kadar altın plaka bulundu. Bu eserler Türklerin maden sanatında ileri olduklarını göstermektedir. Ayrıca adamın üzerindeki elbisenin şekli de çok önceden ileri bir kültüre sahip olduklarını gösterir.(Mezarda bulunan bu gencin Türk olmadığı, başka bir halktan olduğunu ileri sürenler vardır. Ancak, burada bir soru akla gelmektedir. Bu kadar ileri medeniyetin göstergesi olan bu gencin mensup olduğu halk Türkler olmadığına ve uzaydan da gelmediğine göre kısa sürede tarihten nasıl silinmiştir.)

Ayrıca; altın, gümüş, bakır, demir ve kurşun bütün Türk lehçelerinde bir-iki harf farkıyla ortak kelimedir. Demek ki **Türkler daha anadillerinin oluşmaya başladığı dönemlerde önemli madenlerin hepsini kullanmışlardır.** Zaten Göktürklerin Ergenekon destanında demir dağı eritmeleri de bunu gösterir. Başka bir milletin destanlarında böyle bir olaya rastlanmaz. Yine Esik kurganında bulunan

Yazıların bütün hakları *İsmail Hakkı Küpçü*'ye aittir

www.ihkupcu.com

gümüştten bir kadeh içerisindeki 26 harften oluşan yazıt, Hun ve Göktürk alfabeleri arasında ilişki olduğunu göstermektedir.

Tarih sahnesine yeni çıkan Türklerde görülen toprağı işleme, zenaatkârlık, çok çeşitli madenleri işleme gibi hüneler, onların bugünkü anlamda göçebe olmadıklarını gösterir. Bazen doğada görülen kıtlık gibi kötü şartlar, geniş bozkırlarda yaşarken çevrelerindeki boyların baskıları, çok kalabalık Çin nüfusu, kendilerindeki savaşçılık özelliğine ve dünyaya hızla koşan bir atın üzerinden bakmaya bağlı gelişen fethetme duygusu gibi konular, Türklerin göçebe şeklinde görünmelerine neden oldu.(Orta Asya'da halen söylenmekte olan bir atasözü belki de bazı şeyleri açıklar:"Atın varken atla da dünyayı gez")

Türkler egemenliklerindeki halklar arasında ayırım yapmadılar. Herkese aynı hukuku uyguladılar. Onların kimliklerini korudular. Onları sömürmediler. Aksine doyurmaya çalıştılar. Dost bildiklerine iyilikle yaklaştılar. **Türklerin hoşgörülü davranışları, dünya uygarlığına yaptıkları en önemli hizmetlerindedir.** Halk olarak ise; atı en iyi yetiştiren, madenleri çok güzel işleyen, dotlarına karşı melek, düşmanlarına karşı da savaşlarda acımasız insanlar olarak tarihe geçtiler.

Romalıların imparatorluk kurdukları dönemde tarih sahnesine çıkan Türkler, Romalıların aksine hiç köle kullanmadılar. Romalılarda görülen köle kullanma alışkanlığı, Batı dünyasında ABD'deki Zenci kölelere kadar sürdü. Kölelik Araplarda da görüldü. Roma'da ünlü Spartacus isyanı (M.Ö. 73-71), Araplardaki Zenc isyanı (883) insanların kölelere karşı sert davranışlarının dayanılmazlığını gösterir. (Ancak, kölelikten yeni bir devlet kurmaya yükselen insanlar sadece Türklerden çıkmıştır.) İnsanlara köle muamelesi yapan Romalılar ve Araplar bir defa imparatorluk kurarlarken, Türklerin insanlık anlayışları, onların sürekli imparatorluk kurarak yönetici olmalarını sağladı.

TÜRKLER TARİH SAHNESİNDE FIRTINA GİBİ ESİYOR

Büyük Hun İmparatorluğu ile tarih sahnesine hızla giren Türkler kısa bir süre içerisinde ve aynı anda Macaristan’da, Çin’de ve Kabil’de hüküm sürdüler.

AVRUPA HUN İMPARATORLUĞU

Roma İmparatorluğunun çağdaşı olan ve Asya’da büyük bir imparatorluk kuran Hun Türkleri, Çinlilerin entrikalarına kapılan önderlerinin birbirlerine düşmeleri sonucu parçalandılar. Güneye, güney-batıya ve kuzey-batıya doğru guruplar halinde dağıldılar. Kuzey-batıya gidenler Balamir komutasında 374-375 yıllarında Don ve Dinyeper (Özü) nehirlerini aşarak Avrupa’ya yöneldiler. Gittikleri bölgelerdeki Germanleri ve diğer birçok kavimleri batıya doğru itelediler. **Bu olay tarihe Kavimler Göçü olarak geçti.**

Kendilerine yeni bir vatan arayan Türkler, sürekli göç ettiklerinden sistemlerini de ona göre kurmuşlardı. Arabaları yürüten ev gibiydi. Yükseklikleri 3 metre, genişlikleri 3.35 m. idi. Tekerlekleri ise 2.15 m. çapındaydı. Yolculuk sırasında besleyici ve kolay olmasından dolayı et taşıyorlardı. Etleri atlarının sırtına, eyer ile arasına koyuyorlardı.

Böylece et, hem pastırma haline geldiğinden yenebiliyordu, hem de atın terleyen sırtının eyer tarafından tahriş edilmesi önleniyordu. Pastırma halindeki bu çiğ etleri yediklerini gördükleri Hunlara Avrupalılar, çiğ et yiyen anlamına gelen “barbar” dediler. Hunların savaşlarda karşı taraf teslim oluncaya kadar, bazen önemli bir bölümünü yok edinceye kadar savaşmaları da, kendilerine barbar denilmesini etkiledi.

Ancak, Alarik önderliğindeki Vizigotlar 402 yılında Roma’yı yağmalayınca, Batı Romalı yöneticiler Hunlardan yardım istediler. Çünkü Vizigotlar daha sonra çeşitli German kavimlerini (Vandallar, Saksonlar, Alamanlar) etraflarında toplayarak güçlenmişlerdi. Yardıma koşan Hun Hakanı Uldız, Vizigotları Floransa yakınlarında yakaladı. Liderleri Radagais’i yendi ve öldürdü. Daha sonra Romalılar, üzerlerine gelen Bizans ordusu için Hunlardan yeniden yardım istediler. Bu defa Hun lideri Rua, 60 bin kişilik ordusuyla yola çıktı. Ama Rua’nın hareketini öğrenen Bizanslılar savaşmadan geri çekildiler.

Avrupa Hun İmparatorluğu’nun en ünlü hakanı hiç şüphesiz Atilla’dır. Savaşlardaki hızı, sertliği ve başarısı ona Avrupalıların “Tanrının kırbağı ya da gazabı” demelerine yol açtı. Onun çok acımasız olduğunu öne sürdüler. 451 yılında Roma’ya yönelip Champagne’da konakladığında çok korktular. Kendisine karşı koyabilecek güçleri de kalmamıştı. Papa I. Leo(olaydan önce henüz patrik idi) son bir umutla Atilla ile görüşmeye gitti. Görüşme sonunda Atilla Roma’yı almaktan vazgeçip geri dönünce Avrupalılar Papaya Büyük Leo dediler ve ermiş olduğuna inandılar. Çünkü aynı Atilla, 447 yılında bugünkü Lüleburgaz kentini ele geçirerek Bizanslıları Anolias barışı ile vergiye bağlamış ve güçlenmişti. Roma’ya da girebilirdi. Bilinmez ama Roma’ya girmemesinde belki de geçmişte Romalılara yardım etmiş olmaları etkili oldu. Çünkü Türkler, müttefikleri ihanet etmedikçe onlara sert davranmazlardı.(Türkler bu özelliklerini günümüzde de korumaktadırlar.)

Eğer sert olduğu bilinen Atilla, söylenildiği kadar acımasız olsaydı, Papayı dinlemez Roma’yı alırdı. Bu konuda Wess Roberts şöyle diyor: “Atilla sırf eğlence olsun diye binlerce Hıristiyan’ı vahşi hayvanlara parçalatan Romalılar kadar vahşi değildi. Korkunç İvan, Cortez ya da Pizarro’dan daha az acımasızdı. Roma’yı almaktan vazgeçmesi, aynı kenti hiçbir şeye aldırmadan yerle bir eden Almanlar, İspanyollar, Belizar ve Genserich’den daha insancıl olduğunu göstermektedir.”

Gerçekten de 402 yılında Alarik komutasında Vizigotlar, 455’de Vandal kralı Genserich, 472’de Ricimer önderliğinde Süevler, 476’da Alman Odoaker, 547’de Belisarius, 1084 yılında Roberto Guiscardo

Yazıların bütün hakları *İsmail Hakkı Küpçü*’ye aittir

www.ihkupcu.com

yönetiminde Normandlar, 1527'de V. Karl yönetiminde Bourbon çeteleri ve nihayet 24 Mart 1944 yılında Almanların Gestapo teşkilatı Roma'ya girmiş ve talan etmiştir. Bourbon çeteleri için anlatılan vahşet ise akla hayale sığmayacak ölçüde olmuştur.

Atilla'nın hanımı Arıg-Han da tıpkı Mete'nin hanımının yaptığı gibi, elçileri kabul ediyor ve kendi adına davetler veriyordu. Yani savaşlarda gösterdikleri sertlikler, Hunların kadınlara karşı saygılarından hiçbir şey eksiltmiyordu. Orta Asya'daki devlet yönetimi anlayışları devam ediyordu.

TABGAÇLAR

Atilla'nın Macaristan'da oturduğu dönemde Türklerin bir kolu olan Tabgaçlar güneye Çin'e doğru yönelmişlerdi. 386-552 yılları arasında Çin'de egemen oldular. (Aslında Tabgaç sülâlesinden önce Hunların bir kolu 308 yılında kuzey Çin'e girmiş ve Çin imparatorunu esir almıştı.) Tabgaç Türkleri 442 yılında hakanları Tabgaç Tao (Topa Tao) ile Çin'in başkenti Lo-Yang'ı ele geçirdiler.(M.S.25 yılından itibaren Çin'in başkenti Çang-an yerine Lo-Yang olmuştu.) Vey hanedanlığını kurarak Çin'de hüküm sürdüler. Kendilerine "ulu, saygıdeğer" anlamına gelen Tabgaç denilen ve Hunlardan farklı bir boy olan bu Türkler, Çin'e öylesine damgalarını vurdular ki, Araplar ve Orta Çağ Yunanlıları bu ülkeyi Türklerin ülkesi olarak adlandırdılar.

Tabgaçların kuzey Çin'de hüküm sürmeleri üzerine Çin imparatorluk ailesi Güney Çin'e çekildi. Başkent olarak bugünkü Şanghay civarındaki Nanking'i yaptılar. Burayı 300 yıl boyunca başkent olarak kullandılar. **Bu göçlerin Çinlilere bazı yararları oldu. Güney'e göç eden Çinliler, henüz Çinleşmemiş olan yöre halkının da Çinleşmesini sağladılar.** Böylece geniş bir coğrafyadan dar bir alana sıkışan nüfus, ortak bir Çin kültürü oluşturdu.

Tabgaçlar, Çin'de zamanının en ünlü mağaraları olan Yun-Kang ve Lung-Min ile en büyük heykel çığırını açtılar. Bu mağaralar günümüze kadar gelen çok ender eserlerdendir. Tabgaçlar Wei sanatını geliştirdiler. Böylece yerleşik hale gelen Türklerin sanatta da neler yapabileceklerini gösteren ilk Türkler oldular.

Hükümdarları Tabgaç Siun'dan itibaren kendilerini Budizme verdiler. Budizmin Çin'deki yayılmasında etkili oldular. Çin'de Buddha kültürünü Tabgaçlar yerleştirmişler denilebilir. Bu dönemde Tabgaç I. Hong dindarlığından dolayı tahtını bırakarak keşiş oldu. Budizmi kabulün sonunda ileri gelenler arasında Çinleşmeler görüldü. Tabgaç (Topa) Kiao'dan sonra dul karısı Hu(518-528), devletin yönetiminde etkili oldu. Hu, Türk geleneğine göre yetişmiş bilge bir kadındı. Yaptığı çalışmalarla Türklerin Çinleşmelerini durdurdu. Ancak Hu'nun ölümünden sonra 534 yılında imparatorluk ikiye bölününce Türklerin mücadele gücü azaldı. Bu dönemde bir başka Türk boyu olan ve ilk defa Türk adıyla anılan Göktürkler 552 yılında devletlerini kurdular. Elde kesin bilgiler bulunmamakla birlikte, Tabgaçların kendilerini halen Türk hisseden kısmının Göktürlere katılmış olmaları kuvvetle muhtemeldir. Çünkü, Avar (Juan-Juan) Hakanının kızını isteyen I. Göktürk Devleti'nin kurucusu Bumin Kağana, onlar kızlarını vermediler. Ama, Batı Tabgaç Devleti'nin Hakani kızını Bumin Kağana verdi. Böylece arada bir dostluk oluştu. Kitabın ilgili bölümünde görüleceği üzere Bumin Kağan Avarlara karşı savaştı ve onları Avrupa'ya doğru sürdü.

Tabgaçlar ve diğer Türk boylarından destek almadan, sadece Ergenekon Destanındaki az sayıda insanlarla, böylesine büyük bir başarıya ulaşmak mümkün değildir. Bu nedenle yeni kurulan I. Göktürk Devletine Batı Tabgaç halkının da, diğer bazı Türk boyları gibi, katılmış olması kuvvetli bir ihtimaldir. (Doğu Türkistan'da Türklerin dışında Müslüman Çinliler vardır. Dunganlar ya da Huiler denilen bu gurubun köklerinin araştırılması gerektiğine inanıyorum.)

AKHUNLAR (EFTALİTLER)

Hunların diğer bir kolu olan Akhunlar, güney-batıya yöneldiler. Sogdiana, Baktriane ve Horasan'a egemen oldular. Bu bölgelerde daha önce Büyük Hun Devleti'nden kaçan ve proto-Türk denilen Vusunlar

Yazıların bütün hakları *İsmail Hakkı Küpçü*'ye aittir

www.ihkupcu.com

yaşıyorlardı. Akhunlar Kabil'e yerleştiler. Sasanilerle yakın temasa geçtiler. Hatta 459 yılında Sasani (İran) hükümdarlığına veliht I. Firuz'un geçmesini sağladılar. Firuz kendisini toparlayıp güçlü hissetmeye başlayınca, bağımlılıktan kurtulmak istedi. Akhun hakanı Aksuvar'a savaş açtı. Ancak yenildi ve öldürüldü. Türklerin nankörlere karşı acımasızlıkları bu olayda da kendini göstermişti.

Türkler daha sonra Teoman Tigin önderliğinde Hindistan'a yöneldiler. İndus ve Malva'ya hakim oldular. Hindistan'ın içlerindeki Gurupta Devleti üzerine seferler düzenlediler. 565 yılında I. Göktürk Devleti güçlenene kadar egemenliklerini sürdürdüler.

TÜRK BOYLARI ARASINDAKİ ORTAK ÖZELLİKLER

Türk Devletleri hakkında bilgi verirken hepsine tek tanımlayıcı isim olarak hep "Türk" sözünü kullandık. Halbuki Türk sözü ilk defa Göktürkler için kullanıldı. Arapların İslâmiyet'i yaymak için doğuya geldikleri sırada karşılaştıkları devlet Göktürklerdi. Bu nedenle Arap tarihçiler benzer dili konuşan bütün boylara Türk(Etrâk) dediler. Daha sonra batıdaki tarihçiler de bu adı kullandılar.

Kitapta anlatılmak istenen bütün boylarda görülen ortak ve benzer özelliklerin varlığıdır. Yoksa o dönemde, bugünkü anlamda bir millet ve Türklük anlayışı yoktu. Aynı soya mensubiyet bilinci bugünkü gibi gelişmemişti. Her gurup ve boy kendini diğerlerinden ayrı görüyordu. Bu nedenle de aralarında sıkça savaşıyorlardı. Ancak gelişen olaylar incelendiğinde, çeşitli boylardan oluşan Hunların kurdukları ve ileride göreceğimiz diğer boyların da kuracakları devletlerin, sosyal açıdan bazı ortak özellikleri gözlenmektedir.

Askeri anlayışları ve buna uygun özel nitelikler olan gözü peklik, savaşanlar arası dayanışma, üste kesin itaat hemen hepsinde aynıydı. Madenleri işlemeleri, ata hükmetmeleri ve üzengi kullanmalarından savaş taktiklerine kadar benzerlikler vardı. Yüksek onur ve verilen söze sadık kalma konusu da ortak özelliklerindendi. Egemenlikleri altındaki halklara ve birbirlerine verdikleri sözleri tutuyorlardı. Yaptıkları antlaşmaları karşı taraf bozmadıkça aynen uyguluyorlardı. Nitekim Atilla, Roma'ya girmeyeceğine dair Papa I.Leo'ya verdiği sözü, kendisini engelleyecek bir güç yokken tutmuştur. Akhunlar ise, kendileri güçlü olmalarına rağmen I.Firuz ihanet edene kadar verdikleri sözü tuttular. Türklerin güçlü oldukları dönemlerde gösterdikleri bu hoşgörü anlayışı, imparatorluklar kurabilmelerinin önemli bir nedeni olmuştur.

Boyların hiçbiri ırkçılık yapmadı. Eğer ırkçılık yapsalardı, egemenlikleri altındaki diğer halkları kendileri gibi olmaya zorlardı. Halbuki konu içerisinde de gördüğümüz gibi, diğer halkların kimliklerini muhafaza etmelerine izin verdiler. Ayrıca Bulgar Türklerinin hanının iki paragraf aşağıda aktarılan sözlerinden de anlaşılacağı üzere, insanlara iyilik etmeye çalıştılar.

Boyların hemen hepsi yönetimlerinde adaletten ayrılmadılar. Atilla kendisine suikast düzenleyen Bleda'yı bir heyet önünde sorguya çekti (445). Karadeniz'in kuzeyi ile Hazar Denizi arasında yaşayan Hazar Türklerinde (7. ve 8. yüzyıl) ülkedeki her din mensubunun davalarına bakabilmek için değişik dinlerden yedi ayrı yargıç vardı. Ama, ihanet eden nankörlere karşı hepsi de acımasız oldular.

Yukarıda kısaca bahsedilen üç devletten de anlaşılacağı gibi, Türkler 45-55. enlemlerde IV. ve VI. yüzyıllar arasında çok geniş bir alana hakim oldular. Bu bölgelerden Orta Asya'da halen Türk Devletleri vardır. Hindistan'ın kuzeyinde ise 18. Yüzyılın ortalarına kadar kısa aralıklarla egemenliklerini sürdürdüler. 1919 yılında Anadolu'daki Türklerin yaptıkları Kurtuluş Savaşına bu bölgeden de (bir kısmı bugünkü Pakistan) maddi ve manevi yardımlar gönderildi.(Bazı tarihçiler bugünkü Afganistan'da yaşayan Peştunların, proto-Türk olan Vusunların devamı olduğunu söylerler.) Karadeniz'in kuzeyi ise, kısa bir aradan sonra yaklaşık 1000 yıl kesintisiz olarak Türklerin egemenliğinde kaldı. Hazarlar, Bulgarlar, Peçenekler (kitabın Haçlı Seferleri bölümünde daha ayrıntılı bilgi verilecektir), Kıpçaklar, Tatarlar hep bu bölgelerde hüküm sürdüler.

Balkan Bulgarlarının hanı Krum Han(isim Bizans kayıtlarından alınmıştır), 811 yılında Bizans İmparatoru Nikephoros'u yendi. Yenmesine rağmen Türkler yine de Bizanslılara iyilik etmekten geri durmadılar. Direklerdeki 2. Bulgar kitabesinde yazılı olan Bulgar Türklerinin hanının şu sözleri bu davranışa işaret etmektedir. "Doğru insanı ve yalancıyı, Tanrı bilir. Bulgarlar (Türkler),

Yazıların bütün hakları *İsmail Hakkı Küpçü*'ye aittir

www.ihkpcu.com

Hıristiyanların (Bizanslılar) iyiliği için çok çalıştılar. Ancak onlar bunu unuttu. Fakat Tanrı biliyor.” Gerçekten de Türklerin bu konudaki düşünce ve yapıları günümüze kadar hep aynı kaldı.

Atilla'dan sonra devlet içerisindeki diğer halklar ayaklanmaya başladı. Bunun üzerine devlet içerisindeki asıl Hun Türkleri doğuya doğru kayarak devletlerini sürdürdüler. 540 yılında dahi, Yunanlıları yenecek güçleri vardı. Bu sıralarda I. Göktürk Devleti'nin Avarları (Juan Juan) yenerek devlet kurmasının sonucunda Avarlar, batıya doğru göç ederek Balkanların kuzeyine kadar geldiler. Bölgede hakimiyet kurdular. Yunanistan'ı işgal ettiler (591). Ancak daha sonra dillerini kaybetmeye başladılar. Böylece önce Slavlaştılar. VIII. yüzyılın sonunda Avar hanının vaftiz edilmesiyle tamamen Hıristiyan oldular. (Bu gurutpan daha önce göç sırasında ayrılanlar bugünkü Dağıstanlılardır). Avarlar kendilerinden hemen sonra bölgeye gelen Bulgar Türklerini, onlar da kendilerinden sonra gelen Peçenekleri etkilediler. Bu bölgede dillerini kaybeden bazı guruplar önce Slavlaştılar, sonra Hıristiyanlaştılar. Bir kısmı ise doğuya çekilerek orada ayrı bir devlet kurdular. İdil (Volga) Bulgar Devleti böyle kuruldu. Peçeneklerin ise, Malazgirt Savaşında Alparıslan'ın yanında yer alanları Müslüman oldular. Bazıları Hıristiyanlaştılar. Ama bir kısmı Türklüklerini muhafaza edebilmek için Doğuya doğru göç ettiler. (Bu konuda kitabın Haçlı Seferleri bölümünde daha geniş bilgiverildi.)